

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1961

*Tradition och nutid. Grenljusstöpfung i Bollnässtugan julen 1960.
Elin Karlsson, som i snart trettio år stöpt ljus på Skansen,
lär ut konsten till Stockholms Lucia, Ingrid Engström.
Foto Stockholms-Tidningen, Sven Braj.*

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

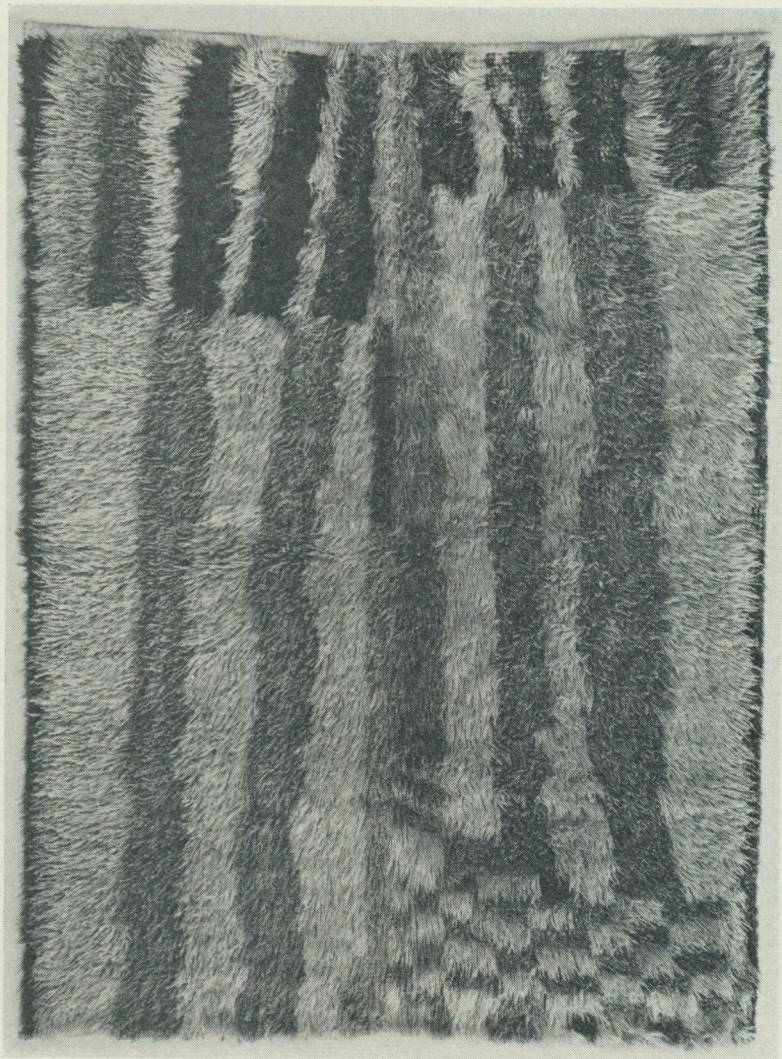
*Omslagsbilden återger ett utsnitt ur en oljemålning
från 1600-talets slut av Bernardus van Schendel
visande stjärngossar på besök i ett borgerligt holländskt hem.
Se Albert Eskeröds uppsats Stjärngossar i denna årsbok.*

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1961

EN RYA FRÅN ROSLAGEN

av *Inga Wintzell*

Gamla ryor är numera ganska sällsynta. Det är därför glädjande, att Nordiska museet i år lyckats förvärva en sådan. Med hjälp av Samfundet Nordiska museets Vänner har samlingarna berikats med en rya från Roslagen. Den är vävd i spetskyper med varp av oblekt linne och inslag av naturvitt ullgarn. Nocken, den flossade ytan, är av ullgarn i naturvitt, gult, grönt och rött. Mönstret har en oregelbunden karaktär och grupperar sig i ränder och rutor av olika format med en till synes nyckfull placering. Litet oberäknelig ter sig också disponeringen av färgerna sinsemellan, exempelvis i ryans ena hörn, där mönstret består av rutor i naturvitt och gult, men där man plötsligt funnit för gott att chockera — med eller utan avsikt — med några enstaka nockor i grönt. På sätt och vis har mönstret en märkvärdigt modern prägel. Och ändå torde ryan ha tillkommit någon gång under 1700-talet. Detta kan man sluta sig till bl. a. av ullgarnets kvalitet, glansig och med en lyster, som man sällan ser på senare ryor. Det finns emellertid ännu ett karakteristikum för denna rya, nämligen utsmyckningen på dess släta sida. Vid ena kortändan har applicerats tre hjärtan i ett mönstervävt ylletyg av 1700-talstyp. Denna detalj skulle kunna tyda på att det här är fråga om en brudrya, en förmodan som vinner stöd i tidigare gjorda iakttagelser. Men varför denna placering av ett mönster? Numera, när ryor används som golvmattor och väggbeklädnader, utgör den flossade ytan den självklara rätsidan. Den släta sidan blir därför oväsentlig ur dekorativ synpunkt. Men på annat sätt förhöll det sig förr. Ryan var från början en ersättning för fällen och användes som täcke i sängen. I vissa kustlandskap kom den att få en mycket stor betydelse, delvis beroende på dess användbarhet till sjöss. I motsats till fällen tålde den ju vatten utan att bli förstörd. För värmens skull var det naturligt att vända ryans flossade sida nedåt. Och detta är alltså förklaringen till att den släta sidan på denna typ av ryor — s. k. slitryor — ofta är den mest utarbetade. Det förklarar också, varför initialer och årtal

Slitrya från Roslagen, troligen en brudrya, använd som täcke. Den flossade ytan är avigsidan, som vändes inåt för värmens skull.

— en ganska vanlig detalj — alltid är spegelvända på slitryorna, från den flossade sidan sett.

Den flossade ytan, karakteristisk för ryan, har en uråldrig tradition. I danska bronsåldersgravar har man hittat 3 000 år gamla flossade plagg, och ryor har sedan århundraden vävts i Sverige. Under 1600-talet började ryan att mer och mer trängas ut av det vadderade täcket. Som vanligt spred sig nyheten först hos de högre samhällsskikten, sedan även inom de bredare lagren. Så sent som vid 1800-talets slut fanns slitryan kvar i sin ursprungliga funktion på några håll i vårt land, nämligen på Öland, i Bohuslän och i Uppland.

TVÅ BUNTAR TYG

av *Anna-Maja Nylén*

På torpet Vreta under Kolhammar i Odensala inte långt från uppsalavägen bor nu fru Hilma Jansson. Från henne har Nordiska museet 1960 förvärvat två präktiga tygbuntar och en filt, s. k. vepa, som hon själv spunnit garnet till och vävt. Filten tillverkades något år före 1915. Av de båda buntarna tyg är det ena ett grått, fyrskaftat stampat tyg, som vävdes 1923 till kostym åt fru Janssons make Amandus, det andra ett gråmelerat kyprat tyg avsett till täcken, arbetsskjortor och byxor.

Med den omfattning som textilindustrin har i våra dagar hör det inte till vanligheten att finna ett hushåll, där man praktiserat självförsörjning med textila material ännu på 1920—30-talen. Eftersom det också är mera sällan som museet kunnat få tag på buntar av hemvävda meterveror, har vi frågat fru Jansson om hennes hemtillverkning, och hon har berättat följande.

Hon är född 1884. Hennes far var torpare under Haknäs gård i Vassunda. Hennes mor, som var född 1842 i Odensala, lärde henne som barn att spinna, och hon fick också hjälpa till med väv-